

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

КЊ. I св. 3-4

БЕОГРАД
1950

САДРЖАЈ

	Страна
1. Уредништво: Уз педесетогодишњицу наставничког рада прозе- сора А. Белића	73
2. А. Белић: Напомене о данашњим задацима књижевног језика	75
3. М. Стевановић: Синтаксичка и стилска вредност предлога с	108
4. Р. Бошковић: Придеви типа <i>ораћи</i>	116
5. Драг. Живковић: Питање практичности новог начина стављања запете	132
6. А. Б. Поводом претходног чланка	138
7. В. М. Мићовић: О народним речима за „зихернаду“	142
8. Б. Милановић: „Присуствовати“ и „бити присутан“	146
9. Св. Марковић: „Ђорав“ и „слеп“	151
10. Гл. Елезовић: 1. Абдест, абдес, авдест, авдес и сл.; аваз	154
2. Још неколико речи о <i>адраповцу</i>	160
11. Језичке поуке:	163 — 168

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

др Александар Белић, Глиша Елезовић, др Радомир
Алексић, др Михаило Стевановић, др Радосав Бошко-
вић, Бранислав Милановић и Игрутин Стевовић.

Научна Рибита

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1950

О НАРОДНИМ РЕЧИМА ЗА „ЗИХЕРНАДЛУ“

Наш народ за све алатке, нарочито за оне којима се служио у сеоском домаћинству, има, највећим делом, своје речи, па и за она чија је имена позајмљивао он је та имена прекрајао и дотеривао према особинама нашега језика. Тако је и за игле према намени којој служе створио посебне називе. Ево неколико примера.

Игле које се употребљавају за плетење зову се *плетиће игле*. За иглу којом се шије постоје код Бука ови називи: *шиваћа игла, шиватка, шиватица*. У Васојевићима се говори *игла шитка* (поред *шиватка*), а у Морачи *шића игла*.

За иглу коју у Београду, Војводини и неким другим крајевима зову понекад *шпенадла* (од нем. *Spenndel*, лит. *Stecknadel*) постоји читав низ речи: *глюда* (пчиода, чивоца), *штиода, батушка, бумбага, бозка* (све код Бука), а Ак. Рјечник наводи још: *бабљага, багенка, бумбаша, башилја* (из турског, *башли-глават*), *главата* или *главизата игла*; у Васојевићима се та игла зове *боганка*, а у Битољу *крбица*. Т. Маретић (Језични савјетник) код речи *гумбашиница* (кајк.) каже да је боље: *бабљага*, и најбоље: *забадага*, коју реч као народну бележи Зоре. Поред ових постоји још неколико, по свој прилици, начињених речи: *прибодага* или *прибадага* (Шулек), *придевага* или *задевага* (Ђ. Поповић).

Игла којом се шију вреће, покровци и којом су се раније пришивали чаршави за јоргане, дакле за све оно што се само прошивало, зове се *прошивалка* (Вук); игла којом су се шиле стеге за самаре назива се *самаруша* (Вук) или *самарњага* (у Васојевићима), а постоји и из турског узета реч *гувалдуз* (од тур. чувал- врећа и перс. дуз-шити):

Орање је шетање: сиј, виј, па у кош, али је мучно чувалдузе теглити¹⁾.

¹⁾ Вук, Српске народне пословице, II изд. Београд, 1933.

Шиваћа игла великих упију зове се *бабара*, јер у њу и баба може да удене конац. Тако се понегде називају све веће игле.

Игла којом се чине опанци зове се *опангара* или *опангарица* (у Васојевићима), игла која по својој величини стоји између мале (шиваће) игле и велике („веље“) игле (опанчарице) зове се у Васојевићима *которка*, ваљда отуда што је први пут дошла из Котора. Игла којом се везе зове се у Васојевићима *везиљка*¹⁾, и то је најмања игла. Игла којом су терзије шиле одело од сукна зове се *терзиска игла*.

Кад су почеле долазити игле које се стављају у косу, онда су они крајеви који су били под Аустријом, или који су се с њом граничили, заједно с том иглом примили и њено немачко име: *харнадла*, *хорнодла*, *орнодла* (нем. *Haarnadel*), али је убрзо створена и нова реч *уносница* коју налазимо већ код Ђ. Поповића 1854 г.²⁾. У крајевима под талијанским утицајем та се игла зове *фркадела*, а у јужној Македонији — *фуркета*, *фркета*.

Слично је било и са *зихернадлом* (зихерка, зихерица, нем. лит. *Sicherheitsnadel*)³⁾. Међутим они крајеви који су удаљенији и којима је та реч била не само страна већ и нејасна створили су своје називе. Тако на пр. у Кривој Паланци и околини Скопља та се игла звала *безопасна игла*; у околини Ђужица — *спуганица*, у околини Колашина (Морача) — *спугаљка*, у Васојевићима — *закугаљка*, ма да се чује и *спугаљка*, *спуга*, а у Београду сам чуо од једне девојке из околине Крагујевца — *скопганица*.

Безопасна игла названа је зато што затворена не може да убоде, није опасна; *спуганица* је начињена од глагола

¹⁾ Овај стари наставак сачуван је у Васојевићима још у овим речима: *садиљка* (садаљка, садилница), *носиљка* (носалка), *возиљка* (возалка), *воштиљка* (восак кроз који се провлачењем воштани конац).

²⁾ Вук (Рјечник) наводи: *уносница*, — ника (мн. пл. с ознаком да су то ниске новца, бисера и сл. што се међу у косу као нажит.

³⁾ Ристић-Камбрга употребљавају у својим речницима кованицу: игла *осигурача*, *осигурачица*.

спугати (заспучати), а тако исто и *спугална* од истога глагола само другим наставком, *скопганџа* на сличан начин од глагола *скопгати*; *закугална* је изведена од глагола *закугати*.

Вреди овде напоменути да у народу за оно што се по градовима зове *дугме* (позајмљена реч из турског) постоји више назива. У Васојевићима напр. дугме које се пришива на кошуљи зове се *кошџица*, дугмад за капуте, прслуке и сл. зову се *пуљице*, дугме за „крагну“ (крагна се тамо зове *колијер* ако је пришивена на кошуљи, а *колоератник* ако је одвојена) зове се *пуце*, исто тако *пуце* се зове свако дугме које није плоснато. И *кошџица*, и *пуљица* и *пуце* се *заспуга*, а *закопгава се* или *заковгава се* само оно што има *копгу* или *ковзу* и *кузак*. *Копга* или *ковга* је од металне жице и има облик грчког Ω а оно што улази у копчу има облик мале кукице и зове се *кузак*¹⁾:

„Но Бог уби *кузак* од рукава,
Те *закуги* стручак од ђердана”²⁾.

Вук у Рјечнику нема реч „*кучак*”, али за њу даје ове називе: *ковгар*, (у Ц. Г.), *мушка ковга*, *кукац* (у Херц.), *мужјак*³⁾.

Дакле у неким деловима нашега народа прави се разлика између *закопгати* и *заспугати* (*спугати*, *спугати*), а у

1) Кучкови за чакшире звали су се још мали, а они за доколне или доколенице били су двапут пресавијени, па су се звали *кучкови на зглобове* или просто *зглобови*.

2) Н. Шаулић, Српске народне пјесме, књ. I, све. 1, стр. 378. Београд 1929.

3) Код оног дела нашег народа где не постоји реч *кучак*, *ковгар*, *кукац* и др. он се дакле назива *копча-мушка*, да би се правила разлика од *копче-женске*. Вук (Рјечник) наводи да се у Грбљу *копча* (женска) зове *чулица*, а као друге народне речи (*копча* је позајмљена из турског) помиње: *спона*, *спонка*, *запонка*.

другим опет употребљава се било један било други глагол у оба значења; с друге стране, *спузати* (*спузити*) значи још: нешто саставити концем, иглом, што се и чини *спузаницом*, *спузачком*, *спузом* („зихернадлом”), а *закузити* — поред основног значења „ухватити, држати нешто куком, обесити нешто о куку” — значи још: приспучити, прикопчати нешто, закачити кучком, па најзад и *закучалком* („зихернадлом”).

В. М. Мићовић